

GRAFIKUS VILÁGKÉP A KERÁMIÁN

Kajári Gyula és a vásárhelyi majolika

KAJÁRI GYULA
Kiss Lajos emlékére

Szólhatnék arról a Kajáriról, aki Ősi emberpróbáló valóságában feketefelesen nőtt fel a háború előtt, majd tehetségével – és a „fényes szellők” vitorladagasztó fuvallatával – bekerült a magyar művészeti életbe, hogy onnan idő előtt a nemzeti panteonba lépjen át. De ezt már megtették mások is. Fölösleges talentumát dicsérnem, hiszen nyoma nemcsak a fehér papíron rögzült fekete krétával, hanem a köztudat fehér könyvében is bevésődött – kitörölhetetlenül.

Persze, egy zárkózott, mondhatni különc életmódot folytató, rajzait világnézetének képi megjelenéseként értelmező művész esetében nem mindegy, hogy kortársai közül kiknek a társaságában látjuk és láttatjuk. Egy biztos: távol állt Kondor Béla értelmiségi attitűdjétől és intellektualizmusától, Szalay Lajos vallásos expresszionizmusától, Reich Károly klasszicizáló szépségeszményétől, de annál közelebb a Nógrádból vicinálison Pestre érkező Csohány Kálmánhoz – bár barátság sosem fűzte hozzá. Inkább a magukkal hozott szellemi muníció megőrzése és csatlakoztatása a művészet arzenáljához volt közös programjuk, hogy az a grafikai világ, amelyet képviseltek, valóban egy közösségi szellem lenyomata legyen. Ez másképpen sikerült Csohányynak, akinek egy szál vonallal megrajzolt költöző madarai balladáskönyvvé alakították a grafikai lapot, s másképpen Kajárinak – akinek indultai izzó lávaként égették át a vakító papírt. Merthogy az ő lapjai nem szálltak a magasban, hanem zuhantak az ég felé, forgószélpernyeként magukkal ragadva a botra hajló parasztszony munkába törődött alakját, magukkal rántva az aratás előtti határ feke-

tére perzselt búzatábláit, a dülő utak sötétlő Krisztus-keresztjeivel együtt.

Évtizedekkel ezelőtt kaptam tőle egy képet: elhagyott kútágast kerülget egy csapat varjú. Próbáltam elhelyezni a lakásban, de sehol sem maradt meg – nem viselhette a hétköznapi nyugalom bútorarabjait. Végül is dolgozószobám falára került, s onnan figyelmeztet a mai napig: aki egyszer magyarnak született, arról senki és semmi sem mossa le a fekete kréta nyomán ráégett dráma billogát. Az soincs ön maga, mert mindig van valaki mellette, ha más nem, a történelmet sötétben őrző táj a maga mementoival. De figyelmeztet másra is, Kajári művészi hitvallására: aki a háttérben dolgozik, a „partvonalon kívül”, ahogyan ő mondta, azt nem kezdi ki egy más világnézetből táplálkozó ideológia fekete serege: apparatnyikok és kritikusok zsoldos-tömege, akik vezényszó szerint politikává degradálják a művészetet.

Talán érdemes lenne belebonyolódni abba, miként maradt egyedül Kajári korosztálya a maga közösség-modelljével a hatvanas évek vége felé, amikor a hatalom megunt a saját értelmezésű „közösség” jel-szavának szajkózását, s az új időknek új da-laival az egyén érdekeinek képviselője felé vette az irányt. Otthagyván Kajárit és a „fényes szellők” többi tagját e fogalom kiüresedett tartalmával, mint valami bábúval, amire művészetpolitikai okokból mindenféle ruhát rá lehet húzni: formalizmust, szocialista realizmust...

Kajári és a szocialista realizmus? Hol van az internacionalista happy end az eketalyigával barázdált öreg parasztfajak, enyészeteknek adott tanyák, munkában edzett aktok látványában? Vagy tán csak nem volt szocreál alkotó Kajári irodalmi párja, Sinka István is, amikor 1948-ban, a Rákosi-korszak dicső hajnalán Dózsa-fordalmat akart hirdetni a becsapott parasztságért? Legújabb kori művészettörténelmünk talányát fejteti meg az, aki rájön, miért is nem vette (és veszi tendenciózusan észre) a hazai szakirodalom, hogy a szocializmus kiteljesedésével egy ettől az ideológiától eltérő művészeti forradalom is folyt, melynek végén a „fényes szellők” elfűjták szocialista jelzőt a realizmus elől és Kajári mellett Kurucz D. István, Szalay Ferenc, Németh József, Szurcsik János, Vecsési Sándor és mások visszatértek a realizmus őket is éltető, magyar gyökereihez?

Miért is fontos mindez? Hogy ne féljünk rámutatni arra a szellemi háterszagra, amely Kajári Gyula egész életműve mögött meghúzódik, s felkeltsük a figyelmet ennek a kiállításnak igazi üzenetére. Mert most valóban nem Kajári grafikáit mustráljuk a falakon, hanem azokat a kerámiákat, amelyek felülete az ő keze nyomán alakult ki. Persze

mások, másutt is megpróbálkoztak már a grafika és iparművészet összehasonlására – ami azonban különbség, hogy mások vázái, bár kétségtelenül grafikai ihletettségre sikeredtek, elsősorban a kereslet-kínálat igényeire válaszoló artiztikum jegyében születtek.

Másrészt pedig, ha az agyagművesség történelmére visszatekintünk, azt látjuk, hogy a használati edénynek rajzzal való díszítése már az orientalista korszaktól kezdve megjelenik, és elég hamar, a görög fekete- és vörös alakos vázák felületén elér az emberábrázolásig. Utólag már tudjuk, hogy az alakos ábrázolás nem pusztán dekoráció volt, hanem tudósítás is a görög művészet ember-centrikus világnézetéről. Gondot csak az jelentett, hogy a grafikai megjelenítés annyira hozzátapadt a mitológiához, hogy illusztrativitását nem tudta levetkőzni. Nos, ez az illusztrációra és artiztikumra való hajlam aztán évszázadokig jellemezte a funkcionális kerámia felületén megjelenő díszítéseket.

Azonban ha Kajári itt kiállított vázáira, edényeire pillantunk, azt látjuk, hogy a rajtuk megjelenő ábrázolások a fenti követelményeknek egyáltalában nem felelnek meg. Kajári mintegy átteszi grafikai stílusát egy másik művészeti ág absztrakciós síkjára, kisajátítja a használati edény felületét, s az agyagművességnek annyit enged csak, amennyivel az edény hagyományos létrehozására feltétlenül szükség van. Érdekes szimbiózis ez: az agyag megmunkálása és a mázolás természetesen megköti a kezét, de a szabad felületek – bármilyen kis felületek is azok – mégis alkalmassá válnak egyfajta szellemiség-közli funkcióra.

Ha jól belegendolunk, az alkotó itt pontosan ugyanolyan szempontok alapján dolgozik, mint a középkorban a katedrálisok belső falain a festő: egy már meglévő statikai és a művészeti ágra jellemző formai alakra felvisz egy másik művészeti ágra jellemző alakítást. Ez pedig új műnemet, műfajt teremt: az építészetnél a szekót és freskót, a kerámiánál pedig a Kajári-féle majolikát. Mert lehet, hogy tévedek, de botra támaszkodó öregasszonyt, károgó varjakat nemigen lehet látni használati edényeken másutt – legalábbis idehaza. Az a gondolatosság, amely ezekben a rajzokban felszínre tör, látszólag nem passzol az edények használati jellegéhez, s a józan ész szabályai szerint nem is férnének meg együtt. Mégis, a tipikusan vásárhelyi sárga-zöld-barna színvilágú kerámia nemcsak, hogy elviseli a képgrafikából átlántalt tematikát, hanem büszkén viseli, s ennek oka van.

Kajárinak nem jelent gondot a papírlap sík felülete helyett a mázas edény görbült oldalán és belsején való megjelenítés. A tőle megszokott kontúrvonalas rajz nemcsak,

DIÁKOK ŐSZI TÁRLATA

hogy tökéletes illúziót ad a kerámián, hanem a bele szorított mondanivaló ki is emeli a kerámiát a maga megszokott hétköznapi használati jellegéből, amolyan szimbólum-félévé avatja. A máz csillogása és a görbült felület plasztikussága sem vonja el a figyelmet a mondanivaló súlyáról – gyermekkorának tragédiája, a lelenházba-adás ugyanolyan intenzitással tör fel benne, mint grafikai lapjaiban (*Füles váza*, Ősi, 1935 jelzéssel, illetve *Emlék Ősiből*, fekete kréta). Természetesen az edények mérete így megnő, hogy illő alázattal adjon helyet a képi ábrázolásnak – de hát a sarokba állított óriás korsó sem fehér holló a használati edények világában, pedig sokszor még minta sincs rajta.

Ahogy elforgatunk egy-egy Kajári-vázát, látjuk csak, mennyire összenő az alkotófolyamatban művész és matéria: nemcsak az alföldi tematika, az Ősiből hozott szegénysors, hanem a rá oly jellemző, és a grafikai ábrázolást kísérő idézetek is megjelennek. Nem kell csodálkoznunk merészségén, ahogy a kerámia hagyományos eszközkészletét átírja, hiszen nemcsak ismerte – fiatalabb korában már volt randevűjük a Herendi Porcelángyárban, s Vásárhelyre költözvén megírta a Majolikagyár történetét – hanem az elsők között szegődött a dél-alföldi város melletti tanyavilág tárgyi emlékeinek megmentésére. Eközben alkalmat nyílt saját alkotóvilágának fűjatójával leporolni a népi kultúrára nemtörődömségből, falurombolásból, tanyavilág beszántásából rárakódó port. S amit alatta látott, az olyan volt, mintha tükörbe nézett volna – a vásárhelyi kerámiákat is éltető népművészet tiszta szellemisége szölt vissza egy-egy kancsóból, tálból. Nem kellett tehát mást tennie, mint egymás mellé helyezni az Ősiből hozott parasztvilág és a vásárhelyi parasztsor népi emlékeit, s az intellektus máris kijelölte számára az edények felületét, mint grafikai hordozóanyagot. Csak épp a nép egyszerű fiának ízlése nyomán karcolt-rajzolt művészeti motívum esztétikumát egy művészetté nemesedett ízlés és gondolatvilág váltotta fel.

Ahol nincs szellemiség, ott nincs művészet sem. Ezen alapul Kajári nagy felfedezése: a képgrafika valóban hordozóanyagának tekintheti az edények felületét, amennyiben szellemisége ugyanolyan tiszta forrásból táplálkozik, mint a népművészet. Talán el kellene gondolkoznunk azon, hogy most, amikor az árú birodalmában a népművészet óhatatlanul iparművészetté alakul át, nem az-e a helyesebb irány, amit Kajári javasol? Legalábbis a szellemi azonosulás szempontjából. Tisztább bort lehetne önteni a vásárhelyi majolika-kancsókba...

Vallaurisban sétálva örömmel konstatáltam a várostábla melletti feliratot: testvérváros Hódmezővásárhely. Rögtön Kajári jutott eszembe, vajon hogy férne meg a kápolnát festő, és a főteret szobordíszbe öltöztető Picassóval – egy helyen? Ezt a gondolatot adta nekem a francia Riviera: bizony a népi gyökerű kerámiát népi gyökerű magas művészetté emelni legalább olyan csendes forradalom, mint az a hangosabb, amelyet a nagy francia vezetett.

Mert a világnézet olyan hitel, amely nemcsak Kajári munkáit élteti, hanem éltetni fogja a vásárhelyi majolikagyárat is, amíg emléke a művészeti köztudatban megmarad.

Fecske András

J. Gadl Györgyi

A vásárhelyi Őszi Hetek szerves részeként az idén is, immár 9. alkalommal rendezték meg a Németh László Gimnázium és Általános Iskolában a diákok Őszi Tárlatát.

Az idén a pályázatban kiírt téma a vásárhelyi népi kézművesség formakincse.

A pályázók feladata a vásárhelyi népi kultúrához kötődő népi mesterségek, használati tárgyak formakincsének, motívumainak képi bemutatása. A pályázatra jelentős számban érkeztek rajzok, festmények, kerámiák. A megszokottól eltérően nemcsak Vásárhelyről, hanem a környező városokból és a kis települések iskoláiból is.

A válogatást a beérkezett anyagból Hézső Ferenc festőművész Ambrus Sándor fazekas, a Népművészet Mestere és Garai Sándorné kerámikus, a Szakma Mestere végezte. Három korcsoportban: alsós, középsős és gimnazista korosztályra osztva válogattuk és díjaztuk a rendkívül változatos anyagot. Dicséretesnek mondható, hogy milyen találmánysággal használták fel a népi mesterségek motívumait, a színes rajzaikon a gyermekek.

Szép számmal osztottunk díjakat, melyhez a város értékes könyvekkel, valamint Ambrus Sándor és a Garai Kerámia Műhely több használati kerámiával támogatásként, járult hozzá.

Október 7-én a Németh László Gimnáziumban az ünnepi megnyitón Almási István alpolgármester megnyitó szavai után a gimnázium tanulói színvonalas műsorral szolgáltak Győri Éva és Verseginé Hilly Erika vezetésével. A díjak átadásával boldog pillanatokat szereztünk az alkotóknak és a felkészítő tanároknak. Az érdeklődés fenntartásával lehet készülni jövőre a tizedik évfordulóra.

Hézső Ferenc

„Az iskola tanulói érdekes táncos és irodalmi műsort mutattak be.”

(forrás: www.mediamania.gportal.hu)